

О. В. Москаленко

доцент, кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку і аудиту Харківського інституту банківської справи
Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ)

Р. О. Піскунов

кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку і аудиту
Харківського інституту банківської справи
Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ)

КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ КАТЕГОРІЇ «СИСТЕМНИЙ РИЗИК»

Проаналізовано авторські підходи до трактування поняття «системний ризик»; виділено і проаналізовано дескриптивні чинники, що характеризують досліджувану категорію; сформульовано власне визначення дефініції «системний ризик» з урахуванням виявлених переваг і недоліків наявних підходів.

Ключові слова: ризик, система, системний ризик, стабільність системи, фінансова система.

Moskalenko O., Piskunov R. COMPARATIVE ANALYSIS OF «SYSTEMIC RISK» DEFINITION

In article the author approaches to treatment of «systemic risk» conception are analyzed; descriptive factors are signed and analyzed, which characterize the examined group; the own definition of «systemic risk» by taking into account the revealed advantages and disadvantages of the existing approaches is formulated.

Key words: risk, system, systemic risk, system stability, financial system.

Постановка проблеми. У ході останньої світової фінансової кризи став очевидним той факт, що масштаб небезпеки, пов'язаний із системно важливими банками, призводить до поширення фінансових системних шоків, завдає удару реальному секторові економіки всіх країн світу. Саме тому постає нагальна потреба у розробці об'єктивних критеріїв оцінювання системоутворювальних, великих банків для розробки та застосування конкретних заходів на випадок неплатоспроможності одного з них. В останні роки в Україні в теорії і практиці економічної науки широко застосовується системна термінологія, яка досить часто використовується без пояснень як загальновідома, хоча автори часто під певними категоріями розуміють зовсім різні речі.

Системний підхід до вирішення наукових і практичних завдань у багатьох випадках дійсно дає позитивні результати, дозволяє всебічно розглянути проблему. І той факт, що не тільки у програмі підготовки бакалаврів, але навіть у програмі підготовки магістрів економіки відсутня як обов'язкова хоча б одна дисципліна, яка розглядає питання застосування системного підходу до вирішення економічних завдань, можна вважати суттєвим недоліком нашої вищої економічної освіти [1, с. 236].

Серед ключових категорій, що потребують додаткового розгляду, доцільно виділити системний ризик.

Аналіз останніх досліджень. На дослідження проблематики системного ризику звертали увагу, такі автори, як О. І. Барановський, С. В. Науменкова, В. В. Рісін, В. О. Чемерис, О. Д. Говтань і багато інших, проте, єдино думки про базову категорію поки що не вироблено, а це актуалізує проведення подальших досліджень у цьому напрямі. Адже в умовах загальносвітових фінансових потрясінь, стрімких спадів

і затяжної економічної кризи вірогідність саме системного ризику потребує детального вивчення та аналізу.

Постановка завдання. Метою цієї статті є аналіз сутності системного ризику та уточнення його понятійно-категоріального апарату. В рамках дослідження поставленої мети варто сформулювати такі завдання: проаналізувати авторські підходи до трактування поняття «системний ризик»; виділити та узагальнити дескриптивні чинники, що характеризують досліджувану категорію; сформулювати власне визначення дефініції «системний ризик» з урахуванням виявлених переваг і недоліків наявних підходів.

Результати. З метою детального розгляду категорії «системний ризик» та удосконалення його трактування дослідимо понятійний апарат, що становить основу обраної для дослідження теми.

Вирішити поставлене завдання можливо за умови інтеграції змістовних характеристик сукупності понять «система» і «ризик» та врахування визначеної специфіки кожного з них.

Розпочати потрібно з поняття «система», яке досить часто ототожнюють з терміном «комплекс». Так в енциклопедії [2, с. 293] під комплексом розуміється цілісна система, якій властиві однорідність, єдність і взаємозв'язок складових її об'єктів і предметів. У визначенні, наведеному в Економічній енциклопедії, розглядається під комплексом сукупність поєднання об'єктів, предметів, дій, тісно пов'язаних і взаємодіючих між собою [3, с. 803]. У наведених визначеннях поняття «комплекс» і «система» однопорядкові, що не відповідає дійсності.

У табл. 1 запропоновані ознаки, які відокремлюють ці поняття одне від одного. Визначені ознаки дають можливість обґрунтувати наукову концепцію системного ризику.

Таблиця 1
Відмінності комплексу від системи

Ознаки	Комплекс	Система
1. Характер розвитку	Стагичність (кожний компонент заходів спрямований на перетворення керування елементів системи в певний час)	Циклічність
2. Фактор часу	Окремий час впливає на елементи системи. Певна накресленість орієнтована на певну тимчасову мету	Охоплює весь проміжок дії системи
3. Взаємозв'язок елементів	Послідовно орієнтовані	Складно орієнтовані (можуть складати алгоритм розвитку системи через окремі алгоритми комплексів)
4. Умова функціонування	Застосовується тільки разом із системою, підпорядковуючись її стратегічним цілям	Може складатись із різних комплексів відповідно до стратегії розвитку

Отже, під системою будемо розуміти сукупність взаємопов'язаних із середовищем елементів і характерних їм властивостей, які, перебуваючи у взаємодії один з одним, утворюють інтегративну цілісність. Під непрацездатністю системи розуміється порушення її нормального функціонування, яке полягає в тому, що реалізується хоча б одна з таких подій: не виконується процес обміну інформацією через утрачену послідовність зв'язків елементів у системі; не досягається мета протягом передбаченого часу; не зберігаються визначені параметри, властивості, характеристики системи або окремих її елементів [4]. З непрацездатністю системи тісно пов'язане поняття «ризик», під яким пропонуємо розуміти ситуативну характеристику, що виникає в результаті відхилення системи зі стану нормального функціонування в інший стан під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників при взаємодії суб'єктів і об'єктів досліджуваного процесу.

Отже, розглянувши такі поняття, як «система» і «ризик», ми напряду підійшли до трактування категорії «системний ризик». У *табл. 2* продемонстровано різноманітні авторські підходи до досліджуваної категорії.

Таблиця 2

Трактування терміна «системний ризик»

№	Джерело	Визначення автора	Власний коментар
1.	[1]	Системний ризик – вірогідність того, що окремі фінансові установи внаслідок того, що в системі платежів вони взаємозв'язані між собою, не зможуть виконати свої зобов'язання за кредитними або іншими угодами в результаті неплатежів за операціями з іншими установами.	Акцентується увага на нездатності банком виконувати свої зобов'язання перед іншими фінансовими установами.
2.	[2]	Системний ризик – це ситуація, за якої неплатоспроможність однієї або більше фінансових установ, що перебувають у скрутному становищі, може призвести до краху інших фінансово стійких установ, компаній.	Виходячи з цього поняття, неплатоспроможність фінансових установ здійснюється за «принципом доміно».
3.	[3]	Системний ризик – це ризик порушення діяльності всієї фінансової системи з потенційними серйозними негативними наслідками для внутрішнього ринку та реального сектору економіки.	Автор наголошує на тому, що дисбаланс системи, впливає на реальний сектор економіки.
4.	[4]	Системний ризик – макроекономічний стан ринку, при якому незначний по силі та терміну дії макроекономічний шок може спровокувати значну волатильність цін на виробничі та фінансові активи, зменшення ліквідності і виникнення збитків корпоративних позичальників, навіть призвести до їх банкрутства.	Автор зазначає, що макроекономічний шок, спричиняє коливання цін на різні активи та призводить до збитків або банкрутства.
5.	[5]	Системний ризик – ризик перехідної фази від одного стану рівноваги до іншого, менш оптимального, що характеризується складними підсилюючими механізмами оберненого зв'язку, що ускладнює повернення системи у вихідне положення.	Автор відзначає складність переходу між фазами рівноваги.
6.	[6]	Системний ризик – це вірогідність виникнення ситуації, яка може негативно вплинути, ускладнити або унеможливити реалізацію системою певних цілей при зміні умов діяльності.	Акцентується увага на ускладненні реалізації поставлених системних цілей.
7.	[7]	Системний ризик – це ймовірність настання системних подій несприятливого характеру, викликаних екзогенними чи ендогенними шоками, які спричиняють нестабільність фінансового ринку та можуть призвести до неплатоспроможності значної кількості взаємозалежних фінансових посередників.	Автор вважає, що системним ризикам передують екзогенні чи ендогенні шоки.
8.	Фахівці Європейського центрального банку [8]	Системний ризик – це ризик розповсюдження масштабної системної події, яка негативно впливає на велику кількість системоутворюючих фінансових посередників чи на фінансові ринки в цілому.	Автор говорить, що об'єктом впливу даного ризику є системоутворюючі фінансові посередники.
9.	Фахівці Міжнародного валютного фонду [9]	Системний ризик – стан, за якого незначний макроекономічний шок має широкий потенціал впливу на реальний сектор економіки.	Автор виявляє причину виникнення – макроекономічний шок, а звідси й негативні економічні наслідки.

№	Джерело	Визначення автора	Власний коментар
10.	[10]	Системний ризик – це потенційна небезпека прояву ситуацій, при яких індивідуальна реакція економічних агентів на ризики призводить не до їх поділу та диверсифікації, а навпаки – до підвищення загальної ненадійності.	Автор наголошує на тому, що поведінка економічних суб'єктів не розосереджує, а поглиблює всеохоплюючу ненадійність системи.
11.	[11]	Системний ризик – це ризик, який викликає надзвичайні порушення, повний крах фінансової системи через високу взаємопов'язаність сучасних ринків.	Виходячи з цього поняття, взаємозалежність ринків передуює порушенню у фінансовій системі.

Деякі автори вважають, що системний ризик ґрунтується на внутрішніх чи зовнішніх збурюючих чинниках, які призводять до неминучих фінансових втрат, інші говорять про втрату платоспроможності та системний колапс. Деякі з авторів трактують появу такого

ризик у як елемент перехідної фази від одного стану рівноваги до іншого.

Визначення, які наводять автори, можна розглядати як за спільними, так і за відмінними ознаками, наведеними в табл. 3.

Таблиця 3

Дескриптивні чинники терміна «системний ризик»

№	Ознака		Неплатоспроможність	Нестійкість системи	Крах системи	Важковідновлювана рівновага	Макроекономічний шок
	Автор						
1	[6]		-	+	-	-	-
2	[2]		+	-	+	-	-
3	[7]		-	-	-	-	+
4	[10]		-	+	-	-	-
5	[3]		-	-	-	-	+
6	[4]		+	-	-	-	+
7	[5]		-	-	-	+	-
8	[9]		-	-	-	-	+
9	[8]		-	-	-	+	-
10	[1]		+	-	-	-	-
11	[11]		-	-	+	-	-
	Власне визначення		+	-	-	+	+

Висновки. Проведений аналіз дав змогу виявити відсутність узгодженості між думками різних авторів стосовно трактування такого важливого поняття сучасної економічної науки, як «системний ризик». Узагальнення недоліків та переваг кожного з трактувань та виділення особливостей окремих складових досліджуваного поняття дозволили вдосконалити понятійно-категоріальний апарат у частині конкретизації дефініції «системний ризик», під яким пропонуємо

розуміти ситуативну характеристику, що виникає в результаті відхилення певної кількості системоутворюючих фінансових установ зі стану нормального функціонування в інший стан під впливом екзогенних чи ендогенних шоків, що призводить до порушення інтегративної цілісності системи. Наведене тлумачення дає можливість визначити параметричні характеристики стабільності економічної системи, що є перспективою дальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Лукин В. А. Системный подход к исследованию учётных проблем / В. А. Лукин, Е. В. Москаленко // Бизнес Информ. – Харьков, 2014. – № 7. – С. 235–240.
2. Большая экономическая энциклопедия. – М.: Эксмо, 2007. – 816 с.
3. Економічна енциклопедія: у 3 т. – К.: Видав. центр «Академія», 2000. – Т. 1 / [обл. редкол.: Теремко В. І. (кер. пр.), Гаврилишин Б. Г. (голова), Мочерний С. В. (відп. ред.) та ін.]. – 864 с.
4. Москаленко О. В. Елементи теорії управління в системі облікового забезпечення банку / О. В. Москаленко, Р. О. Піскунов // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи: зб. наук. пр. – 2014. – Вип. 40. – С. 192–199.
5. Науменкова С. В. Формування нової фінансової архітектури: основні питання та можливі виклики для України / С. В. Науменкова // Вісник Національного банку України. – 2010. – № 1. – С. 8–13.
6. Ковалюк А. О. Фінансове регулювання банківництва в Україні: термінологія і систематизація / А. О. Ковалюк // Науковий вісник НЛТУ України. – 2008. – Вип. 18.4. – С. 258–265.
7. Барановський О. І. Сутність і різновиди фінансових криз / О. І. Барановський // Фінанси України. – 2009. – № 5. – С. 3–20.
8. Kupiec P. Assessing Systemic Risk Exposure Under Alternative Approaches for Capital Regulation [Electronic resource] / Paul Kupiec, David Nickerson // Prepared for the Bank of England Conference, England Conference «Banks and Systemic Risk». – London, UK 25 May, 2011. – Available from: <http://www.bankofengland.co.uk/publications/Documents/events/conf0105/paper16may01.pdf>.

9. Hendricks D. Defining Systemic Risk [Electronic resource] / The Pew Financial Reform Project. – 2009. – Available from : http://www.pewtrusts.org/our_worl.aspxid=3242. – Title from the screen.
10. Чемерис В. О. Системний ризик у діяльності фінансового сектору: передумови, джерела та фактори / В. О. Чемерис, Ю. В. Заруба // Вісник НБУ. – 2012. – № 9. – С. 42–45.
11. Рисін В. В. Системний ризик банківського сектору: сутність, форми та чинники / В. В. Рисін ; Львівський інститут банківської справи УБС НБУ. – К., 2010.
12. European Central Bank, 2009. The concept of systemic risk. Special Feature in the December Financial Stability Report.
13. Global Financial Stability Report. – Washington, DC : International Monetary Fund. – 2002–2010.
14. Говтань О. Д. Системний ризику фінансовій сфері: теоретичний аналіз та підхід до оцінювання / О. Д. Говтань // Проблеми прогнозування. – 2011. – № 2. – С. 24–36.
15. Фінансовий словник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://smart-lab.ru/finansoviy-slovar/Системный риск>.

References

1. Lukin V. A. Systematic approach to the study of accounting problems / V. A. Lukin, E. V. Moskalenko // Business Inform. – Kharkiv, 2014. – № 7. – P. 235–240.
2. Greater economic encyclopedia. – M., 2007. – 816 p.
3. Economic Encyclopedia : 3 t. – Vol. 1 / [reg. redkol. : Teremko V. I. (supervisor. pr.) Hawrylyshyn B. G. (Chairman), Mocherny S. (ed. ed.) et al.]. – K., 2000. – 864 p.
4. Moskalenko O. V. Elements of management theory in accounting support system of bank / O. V. Moskalenko, R. O. Piskunov // Problems and prospects of the banking system. – 2014 – Vol. 40. – P. 192–199.
5. Naumenkova S. V. Formation of a new financial architecture: the main issues and possible challenges for Ukraine / S. V. Naumenkova // Bulletin of the National Bank of Ukraine. – 2010. – № 1. – P. 8–13.
6. Kovalyuk A. O. Financial regulation of banking in Ukraine: terminology and ordering / A. O. Kovalyuk // Scientific Bulletin NLTU Ukraine. – 2008. – Vol. 18.4. – P. 258–265.
7. Baranowski A. I. Essence and types of financial crises / A. I. Baranowski // Finance of Ukraine. – 2009. – № 5. – P. 3–20.
8. Kupiec Paul. Assessing Systemic Risk Exposure Under Alternative Approaches for Capital Regulation / Paul Kupiec, David Nickerson // Prepared for the Bank of England Conference, England Conference “Banks and Systemic Risk”. – London, UK 25 May, 2011. – Access mode : <http://www.bankofengland.co.uk/publications/Documents/events/conf0105/paper16may01.pdf>.
9. Hendricks D. Defining Systemic Risk [Electronic resource] / The Pew Financial Reform Project. – 2009. – Access mode : http://www.pewtrusts.org/our_worl.aspxid=3242. – Title from the screen.
10. Chemeris V. O. Systemic risk in the financial sector: background, sources and factors / V. O. Chemeris, U. V. Zaruba // Bulletin of the National Bank of Ukraine. – 2012. – № 9. – P. 42–45.
11. Rysin V. V. Systemic risk of banking sector: the essence, forms and factors [Electronic resource] / V. V. Rysin. – Access mode: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=184>.
12. European Central Bank, 2009. The concept of systemic risk. Special Feature in the December Financial Stability Report.
13. Global Financial Stability Report. – Washington, DC : International Monetary Fund. – 2002–2010.
14. Hovtan O. D. Systemic risk in the financial sector: theoretical analysis and approach to evaluation / O. D. Hovtan // Problems of forecasting. – 2011. – № 2. – P. 24–36.
15. The financial dictionary [Electronic resource]. – Access mode : <http://smart-lab.ru/finansoviy-slovar/Системный риск>.